

Yrsa Lindqvist

Sommarstugor och fritidshus – drömmen om den perfekta tillvaron

Källan 2/2009

Granskat manuskript

12.4.2010

URN:NBN:fi-fe201004131665

Många finländare har en plats att åka till där livet levs på ett annorlunda sätt. Där är naturen nära och familjen samlad. Där får man göra som man vill, gå klädd som man vill och stiga ut ur civilisationen för en andningspaus. Släktrötter, minnen och drömmar skapar starka band till sommarstugan.

Årets tema – förändringar och förväntningar

Folkkultursarkivets pristävling handlade i år om sommarstugor och fritidsbostäder. Insamlingen pågick under vårvintern fram till mitten av maj och i materialets detaljrikedom kommer det rätt tydligt fram att de allra flesta bara väntade på att få komma ut till landet eller skärgården igen.

Arbets- och näringsministeriet gav i mars 2009 ut *Stugbarometern* som utarbetats i samarbete med Skärgårdsdelegationen och Statistikcentralen. Där framkommer att det finns cirka 478 000 fritidsbostäder och att antalet ökar med 4000 per år. Som mest finns det tre miljoner stuganvändare i Finland. De drygt hundra svar som nu tillkommit Folkkultursarkivet, och därmed återspeglar finlandssvenskt stugliv, kan inte kvantitativt mäta sig med statistiska undersökningar, men de visar trots det på många olika modeller för sommarboende. Den urbana traditionen i Finland är ung, de flesta har fortfarande sina rötter på landsbygden och därmed handlar sommarstället ofta om att behålla kontakten till sin uppväxtmiljö, att ta hand om ett släkthemman, att ha en dröm om ett naturnära boende som kan börja med att skaffa en svåråtkomlig tomt där man sedan rotar sig under årtionden o.s.v. Det finns inget entydigt finlandssvenskt sommarboende och de ekonomiska aspekterna saknas inte heller i frågelistsvaren.

När skilsmässan var ett faktum slogs vi om sommarstugan – jag förlorade. För de pengar jag fick genomsökte jag hela området tills jag tillslut hittade en stor fin tomt som var i dåligt skick [...] Det tog mig 5–6 år att göra tomten ren från allt bråte [...] Jag förstår ju att jag borde sälja huset och köpa någonting närmare så jag kunde åka dit varje helg, men det ligger mig så varmt om hjärtat. En länk till den tid då jag bodde i Finland [...] Jag kommer att ha det kvar så länge som jag har råd med det. Hur det blir som pensionär vet man ju inte.

För många är sommarstället en enda stor hobby, det är där man kan odla blommor och grönsaker, det är där som det är möjligt att fiska, plocka bär och svamp, och det är där man kan kroppsarbeta med ved och byggprojekt av olika slag. Det kan rentav finnas en strävan

efter att åtminstone tidvis ta avstånd från livet i konsumtionssamhället: ”Hemma i Pargas har vi tvättmaskin, men på Varvet älskar jag att utomhus för hand tvätta kläder i regnvatten”.

Sommarstället är en ”idealbild” som man bär med sig, fastän verkligheten tidvis också kan vara osämja, dåligt väder, fukt och ormar, för att inte tala om resorna till och från landet. De som inte tilltalas av den här typen av fritidsverksamhet kallar därför sommarstugan ett slitsamt arbetsläger och det kan vara bra att låta en annan röst komma till tals bland alla de ”stugfrälsta” som klart dominerar i svarsskörden:

Men fan anamma att vi åkte dit i ur och skur hela hösten och våren varje veckoslut. Uppehåll, tack och lov, mellan nyår och påsk. Samma körande i 10 års tid. [...] Till sist tog även far i huset sitt förnuft till fånga och vi sålde det ”gula hemmet” [...] Barnen växte upp och blev vuxna. Någon sommarvillan har vi inte saknat. Barnen med sina familjer saknar ibland s.k. ”sommarhus”, men det får de själva skaffa. Det finns ju resor att göra världen över, varför skall man förlösa sin tid på stugliv.

Här i Norden har man i tidningar och tv under ett antal år inrett intensivt, också fritidsbostäder. I Sveriges television har bl.a. serien Sommartorpet gett modeller för hur det moderna, fräscha sommarboendet kan gestalta sig. I Finland har man i motsvarande tv-program stajlat insjöstugor och strandbastur. Ett av motiven för insamlingen var därför att dokumentera om det i sommarhusen, som traditionellt stått för ett mer anspråkslöst boende i jämförelse med den fasta bostaden, finns spår av höjd levnadsstandard och ökad konsumtion. Har stuglivet förändrats rent materiellt?

Enligt de svar som sändes in till arkivet har förändringarna i själva verket inte varit så stora. Ja, det är numera vanligt att ha elektricitet och husen är fullt utrustade, man tar inte längre med sig kärl, sängkläder m.m. på samma sätt som förr. Men det är kanske ändå inte komfort som är det viktigaste på stugan även om man gärna har det bekvämt.

Utrustningsnivån är snarare en följd av levnadsstandardens överlag.

Under årens lopp har jag tack vare min hustru pratat på primitiviteten, vi har el, vatten till huset och till bastun, två små gräsmattor som möjliggör användning av vilstolar och matbord. Inomhus har vi elektriskt ljus, elbatterier, elspis/ugn, kylskåp/frys, mikrougn och TV, så en del har vi avvikit från idén om Robinson Crusoelev.

För många stadsbor är det en djupt rotad tradition att lämna staden på sommaren. Det bottnar i en tid då det ansågs hälsosamt för barn och unga att vistas på landet.

Som barn på 1940-talet bodde min familj på hyra i skärgården, mest på Sommaröarna: Lilla Kopparholmen, Pentala och Stora Tallholmen. Vi åkte den första juni med båt till sommarstugan och tog med allt vi behövde

börjande med madrasser och kastruller. Väl på landet vistades vi där i tre månader, medan pappa kom ut med turbåten ”Turisten”. Vi umgicks med andra sommarboare, seglade, lekte, gick på saftkalas. Det var en sorglös tillvaro. På 1960-talet köpte mina föräldrar en udde i Hönsnäs by i Houtskär [...] Min mamma var hemma från Åboland och hon hade en hel del släktingar i Pargas som vi kunde besöka på den långa vägen.

Den största förändringen handlar kanske om att man inte längre ”flyttar ut” till landet för hela sommaren. Privatbilismen och bättre vägförbindelser gör det möjligt att vara mobil på ett annat sätt än tidigare. De som ännu är kvar i arbetslivet bor på stugan främst under sin semester och säsongen förlängs av veckoslutspendlande vår och höst. I några av svaren höjs oroliga röster för att traditionen med sommarstugeliv som en idealtillvaro håller på att brytas:

Det verkar faktiskt som om dagens barn inte ens önskar att få tillbringa hela sommarlovet på stugan. Det som man på min tid såg som ett privilegium, tror jag att idag uppfattas som en förvisning ut i ödemarken. Till min stora sorg ser jag hur familjens yngsta generation blir alltmera präglad av staden och de artificiella sysselsättningarna där. Att bara vandra i skogen, njuta av dofter och ljud, solglitter över vattnet, en soluppgång – allt det man sen barn har lärt sig älska och njuta av – det lämnar dem oberörda. Det är ingen ”action” på landet. Inte ens fisken nappar genast, man är ju tvungen att sitta och vänta. Och katsan är för det mesta tom, och den lilla aktersnurrar går för långsamt. Min stora önskan är att också barnbarnen en dag skall lära sig att älska naturen. Jag önskar att de en dag ska inse, att den mekaniska och elektroniska värld de lever i behöver en motvikt, att de behöver stillheten och kravlösheten i det enkla livet på stugan. Och då hoppas jag innerligt att vårt med så stor kärlek byggda och ömt vårdade Johanstorp ännu skall finnas kvar, vara i familjens ägo och kunna erbjuda en fristad för trötta själar.

En plats för minnen

I augusti kunde man i *Svenska Dagbladet* läsa att sommarstugan väcker starkare känslor än vinterboendet d.v.s. villor, radhus och lägenheter. Gemensamt för de svar som sändes in är just att det är mycket känsla i skildringarna av sommarhusen; det gäller platsen, naturen, men också själva husen och de föremål som finns där. De är förknippade med en annan tillvaro tidsmässigt – till sommarmånaderna, men ofta också till en äldre epok, till barndomsminnen, minnen av föräldrar, far- och morföräldrar, släktingar, d.v.s. äldre generationer som i minnet lever kvar på de här platserna också om de har gått bort för länge sedan. På sommaren är kärnfamiljen ofta ett utvidgat begrepp med möten över generationsgränserna.

Min mor köpte ett tält till min äldre son på hans födelsedag som oftast firas på stugan eftersom den infaller kring midsommar. Min mor och min son sov där och de lär ha haft det väldigt mysigt. När det mörknade berättade hon berättelser från förr då hon var ung. Den ljumma sommarnatten omslöt dem och min son vaggades till ro och sömn. Jag är glad att vi fick så många stunder, min mor var väldigt närvarande i vår familj och minnena är många och starkt förknippade till sommarstugan och livet där.

Rätt få sommarställen i svarsskörden är byggda eller inköpta av informanterna själva på så att säga neutral mark. De flesta beskriver sommarhus som gått i arv åtminstone en generation, eller hus som byggts på en ort eller plats där släktingar bott eller vistats tidigare. Föremål, möbler och annat arvegods från tidigare sommarvisten, som man av olika orsaker avstått från, kan också leva kvar på en annan plats.

En av orsakerna till att jag trivs så bra i Stenbacka är att jag via föremål kan umgås med många släktingar från tidigare generationer. Endast kylskåpet med en liten frys, en byrå och två lampor är köpta för Stenbacka, allt annat är begagnat och ärvt från olika håll.

I flera av svaren antyds känslan av att sommarhusen är en påminnelse om någonting förgånget eller en önskan om ett oförändrat tillstånd. Därför kan t.ex. inredningen upplevas annorlunda av en utomstående som inte känner till möblernas historia, vem de tillhört eller hur de kommit dit. En av skribenterna som medvetet reflekterat över det här säger:

Det handlar om att se skönheten i det som finns omkring en fastän det inte i andras ögon är storslaget. Det handlar också om att ta till vara det som ges en, se charmen i det gamla och nötta och låta det ingå naturligt i nya sammanhang.

Det finns en trygghet i det invanda och även om den fasta bostaden och adressen förändras under livets gång, förblir sommarhuset ofta relativt orört. Det kan ha stor betydelse också i annat än nostalgisyrte. En kvinna skriver såhär:

Min mamma har insjuknat i Alzheimer och har sedan maj 2008 vistats på olika vårdhem, numera på en bäddavdelning. I maj och juni i fjol hämtade jag henne en gång i veckan och så åkte vi ut till villan, som för henne är en mycket kär plats. Det gav henne stor tillfredsställelse att komma ut dit, dricka kaffe och bara sitta i en stol och se sig omkring. Där kunde hon känna igen sig och tala om platsen med alla dess minnen även om förmågan till orientering i tid och rum i övrigt var borta.

Citatet ovan visar också att vi kan frambringa minnen och göra ”fiktiva vandringar” i vårt inre. Här handlar det om en kvinna, drabbad av sjukdom, som fick stöd av platsen för att minnas, men också alla de som under vårvintern satt hemma och beskrev sina sommarvisten i detalj, framkallade varje föremål i rum för rum i en slags vision. Många skrev att de i och med skrivprocessen fick en våldsamt längtan till sitt sommarhus.

Sommarstugan som projekt

Berättelserna om tryggheten i det invanda är många och citaten här kunde vara många fler, men i materialet finns också de som medvetet utvecklar sin fritidsbostad. En man som rätt nyligen blivit torpägare tillsammans med sin partner, ägnar all sin lediga tid åt att skapa ett gemensamt paradiset. När torpet köptes skapade han en blogg där han skrivit detaljerat om allting som händer med fritidshuset, renoveringar, drömmar, projekt, arbeten, inköp, inredning, trädgård o.s.v. I sitt svar på frågelistan skriver han bl.a.:

Inredningen av torpet är på sätt och vis samma arbete som teaterns scenograf gör. För oss är målet att återskapa den inredning och miljö – kanske framför allt – atmosfär som vi tänker oss att fanns vid sekelskiftet 1900. Jag medger, min bild av torpets interiör är säkert romantiserad och starkt färgad av min samlarmani. Med andra ord blir det nog inte en inredning eller miljö som är historiskt autentisk. Men det är ett nöje jag tillåter mig själv.

Temat sommarstugor och fritidshus lockade fler män än vanligen att delta i Folkkultursarkivets pristävling. Drygt en tredjedel av svaren kom från män som med stor iver ritat skisser över tomten, bifogat ritningar och beskrivit byggprojekt. För dessa män handlar sommarhuset ofta om fysisk kreativitet. Både män och kvinnor nämner att könsrollerna och arbetsfördelningen blir mer traditionell på sommarstället, männen bygger, reparerar och hugger ved, medan kvinnorna ansvarar för matlagning, trivsel och eventuella blombänkar.

Varje morgon frågar Olavi vad jag vill ha hjälp med. Det gäller att gräva nya gropar för blommor, dra upp rötter, blanda mullkärnor, vända hård mark, bära stenar och sand från stranden. ”Så att jag får gå till mina egna jobb sedan” säger han. Jag sysslar hela dagen bland mina växter, drömmer och planerar. [...] Olavi jobbar hela dagarna med sina saker. Husen måste hela tiden reparerar, slipas, målas och behandlas om de skall hållas i bra skick. De är utsatta för det salta havet och stark sol. Nyligen tog han loss alla små rutfönster och slipade trälisterna. Ett rysligt jobb. [...] På kvällen vill jag inte alls gå in. Men hungrig blir man till sist och in hamnar jag för att laga mat.

På sommarstugan förväntas männen vara ”män”; d.v.s. händiga, starka och trygga.

Landsbygdens traditioner med mandomsprov lever kvar:

När min man kom in i bilden 1997 åtog han sig att bygga en ny trappa upp till verandan på villan. Projektet blev ett inträdesprov för min stadsbo till man kan säga. Han hade ju ingen aning om att varje man i Österbotten förväntas bygga sig ett eget hus.

Det låter ofta enkelt när byggprojektet beskrivs:

Vintern 1993 anhöll vi om byggnadslov för en bastustuga invid stranden av rundstock, typ Honka rakenne Oy, med omarbetade ritningar för vårt behov. Träden fälldes och grunden grävde vi för hand på vintern. I medlet av april fick vi byggnadslov. På våren göt vi plintar och murade pelare av ”harkkor”. När huspaketet kom andra veckan i juni, bar vi (svärfar, två svågrar, sonen, blivande mågen och jag) alla delarna till stranden. Sen lyftes

stockarna på plats, med dottern som höll reda på ordningsföljden på stockarnas numrering. I juli kom muraren och mura skorsten, brandmurar och spisinsats på stugsidan två veckor senare. När hösten kom kunde vi bada bastu och ta ett dopp i sjön. Invigning hade vi 3 september.

Bastu, vedskjul och utedass hör till ”grundutrustningen” på varje fritidstomt, men därtill kan det finnas båthus och skjul av olika slag. Det kan också finnas fler än ett boningshus, t.ex. gamla villan, nya villan och gäststugor av olika storlek. Bastukammaren utnyttjas också ofta för boende. Och om sommarstället hålls kvar inom familjen och sämjan är god är det ofta så det går – familjen växer och blir till en hel släkt som alla har starka band till barndomsmiljön:

Tiderna förändrades, mina syskon med familjer blev också fritidsboende på holmen. Föräldrarna gick bort och vi delade området i samförstånd mellan oss tre syskon och livet fortsatte. Vi pysslade om våra hus, våra täppor och det kom barn – sex kusiner, som gifte sig och fick barn 8 stycken som gift sig och fått barn, tills vidare 4 stycken. Och i sin himmel sitter säkert mor och far och förundrar sig över hur många vi har blivit. Men en sak är de säkert glada över: Vi värdar kärleksfullt allt de en gång skapat och älskar vår holme, den är bäst i världen!

Vintervemod

Går det att på några sidor sammanfatta ett material som en frågelista inbringar? Nej, texterna är alltför kärleksfullt, reflekterande och detaljrikt skrivna. En tanke som, något oväntat, tog form vid läsningen av materialet är rörligheten på en tidsaxel som så många har beskrivit. Dels handlar det om årets cykliska gång, man vistas vanligen en förhållandevis kort tid i det ”andra hemmet”, men dels handlar det också om möten mellan generationer – t.o.m. möten med generationer och en tid som inte längre finns, men som ändå lever kvar genom platsen. Också när det *inte* är fråga om ärvda släktställen handlar det ändå mycket om tidens gång – om barn som inte längre vill vistas på stugan, barnens fruar och män som skapar nya konstellationer, barnbarnen och så frågan om hur hela detta pussel skall anpassas till en plats med ibland mycket små hus och provisoriska lösningar. Noteringen av *tid* och hur *tiden går* sker alltså både på abstrakt immateriell och konkret materiell nivå, som syns i förfall och reparationsbehov. Kanske det är det årliga avskedet från stugan på hösten, då naturen ”dör”, som gör människorna benägna att också fundera på sin egen livstid och hur nästa år och nästa säsong skall te sig. Döden, i form av tidigare generationer, och tankar om ”hur det skall bli” i framtiden lyfts förvånansvärt starkt fram i svaren.

Hur blir det i framtiden? Får jag sitta i fred i vår nuvarande stuga, eller blir det fler förändringar? Kommer Helsingfors och tar resten av Sibbo (vi blev med knapp nöd utanför den här gången), och vad betyder det i så

fall för vårt sommarboende? Kommer omgivningen kring vår stuga att bevaras som landsbygd över huvud taget? Eller bara en sådan sak, att när mina svärföräldrar inte längre är med oss i Sibbo, kommer vi att ha två stugor till vårt förfogande. Kommer jag då att stanna kvar i den stuga som min man ritat och låtit bygga åt oss, den där jag rotat mig och lärt mig trivas, den som jag betraktar som min? Eller kommer jag ändå att flytta över till den större och bekvämare stugan, som jag aldrig haft några känslor för, men som naturligtvis är min mans barndomsstuga? Ska vi, som vid det laget är gamla, ha den mindre och obekvämare stugan, och låta sonen eller dottern med familj husera i det ”bättre” huset, ska vi hålla fast vid det hus vi vant oss vid, och låta den unga familjen ta över farföräldrarnas stuga? Eller ska vi passa på att få det bekvämare på gamla dar, och låta ungdomarna trängas i den lilla stugan och klättra på stegen upp till loftet? Kommer ens någotdera av våra barn att fira sina somrar i Sibbo? De har inte sådana känslor band dit, att de inte skulle kunna lockas till något mer naturskönt ställe med egen strand, som kanske en framtida partner kan erbjuda. I alla fall känns det väldigt starkt att ett sommarställe borde fortsätta att gå i släkten.

Kanske avspeglar också den här korta rapporten att hösten och vintern är här, att våren känns långt borta, och de citat jag lyft fram därför uttrycker ett visst vemod. Ett stor tack till alla som deltog i insamlingen, stuglivet innebär både glädje och sorger, rekreation och utmattning, samvaro och ensamhet – det är med andra ord lika lite klichéaktigt som resten av livet.

Yrsa Lindqvist

Källor:

SLS 2171 Sommarstugor och fritidshus. Folkkultursarkivets pristävling 49.

Stugbarometern, Arbets- och näringsministeriet 23.3 2009

Längtan till landet lever än. *Svenska Dagbladet* 3.8 2009

Rautava, Timo. Kuin silloin ennen. *Helsingin Sanomat* 19.4 2009